

Оксана Желай,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: ksenia0101@ukr.ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5498-0559>

БІБЛІОТЕКА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СУБ'ЄКТ СИСТЕМИ СУЧАСНИХ ВНУТРІШНЬОСУСПІЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОБМІНІВ: ПОЛІТИЧНИЙ, СОЦІОКОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТИ

У статті проаналізовано місце та роль бібліотеки в розбудові соціальних і стратегічних комунікацій громадянського суспільства. Досліджено особливості процесу інформатизації суспільного розвитку в Україні, рівень модернізаційних процесів у вітчизняній бібліотечній сфері та державних структурах у контексті бібліотечної діяльності з інформаційно-аналітичного супроводу владних структур й органів місцевого самоврядування. Закцентовано увагу на здобутках аналітичних підрозділів в інформаційно-аналітичному забезпеченні цільових категорій користувачів і широкого загалу споживачів бібліотечних послуг. Висвітлено фахово-творчі напрацювання фахівців аналітичних структур НБУВ, зокрема в застосуванні технологій професійної аналітики та механізмів вебінструментарію.

Досліджено еволюцію інформаційної функції бібліотек, активізацію соціокультурних, науково-просвітницьких і менеджмент-творчих напрямів діяльності бібліотеки, функціонування бібліотечних установ як інформаційно-комунікаційних центрів, що наповнюють внутрішньосуспільні інформаційні обміни якісною науковою суспільно корисною інформацією.

Ключові слова: бібліотеки, інформаційно-аналітичний супровід, дистанційне обслуговування, внутрішньосуспільні інформаційні обміни, інформатизація, цільові користувачі.

Сьогодні, в умовах глобальної інформатизації суспільного розвитку, посилення загальноосвітніх інформаційних впливів та інтенсифікації інформаційних обмінів, актуалізується значення бібліотек – сучасних інформаційних центрів, що виступають інтеграційним чинником націо-

нальних інформаційних ресурсів, залишаються доступним і безкоштовним джерелом отримання необхідних знань та достовірної інформації. «З розвитком соціальної структури суспільства, посиленням соціокультурних запитів більш широких верств населення у зв'язку із зростаючими можливостями інформаційного забезпечення активізується робота з введення в суспільний обіг матеріалів національних інформаційних фондів. Бібліотечні, архівні, музейні та інші центри зберігання інформації вдосконалюють роботу, пов'язану з введенням в обіг більш широких пластів своїх інформаційних фондів у середовищі потенційних користувачів», – зазначають О. Онищенко, В. Горвий і В. Попик [4, с. 286].

У процесі реалізації завдань інформатизації вітчизняні бібліотеки активно впроваджують новітні інформаційно-комунікативні технології (далі – ІКТ), здійснюють цифрову модернізацію всіх виробничих процесів бібліотечної діяльності для урізноманітнення бібліотечного сервісу, який має відповідати вимогам сучасної користувацької аудиторії і є важливою складовою якісного наповнення внутрішньосуспільних інформаційних обмінів.

Метою статті є проаналізувати наявний досвід експертного бібліотечного обслуговування цільових категорій та широкого загалу інформаційних споживачів; визначити роль і потенціал бібліотек щодо якісного інформаційного наповнення внутрішньосуспільних комунікацій; зацентувати увагу на значущості затвердження бібліотечних установ як інформаційно-комунікаційних сучасних центрів із забезпечення зростаючих наукових, інформаційно-аналітичних, соціокультурних та інших суспільних запитів.

Наразі особливе значення надається вдосконаленню та підвищенню ефективності інформаційного взаємозв'язку й діалогу між владою та громадянським суспільством, наповненню системи стратегічних комунікацій оперативною й суспільно важливою інформацією. Адже успішність реалізації державної політики і вирішення стратегічних завдань залежить як від рівня усвідомлення й підтримки соціумом владних рішень та дій, так і від розуміння органами державної влади настроїв та очікувань громадян. Тож очевидно, що вироблення і впровадження важливих рішень та реформ потребують якісного й професійного інформаційного супроводу. Це посилює роль як постачальників інформації провідних суб'єктів інформаційного ринку – наукових бібліотек, які осучаснюють і вдосконалюють свою діяльність, зокрема інформаційно-аналітичний напрям для ефективного забезпечення зростаючих інформаційних запитів, особливо у сфері державного управління.

У своїх працях науковці О. Онищенко, В. Горовий, Н. Сляднева, Т. Гранчак, Л. Чуприна, В. Пальчук та ін. підкреслюють важливість затвердження наукової бібліотеки як ефективного суб'єкта системи соціальних і стратегічних комунікацій, що з'єднують усі соціальні структури суспільства; відзначають вагомі здобутки бібліотечних аналітичних структур з таких напрямів діяльності, як інформаційно-аналітичний супровід владних інституцій, інтелектуалізація інформаційного простору, протистояння деструктивним інформаційним впливам тощо. Провідні фахівці бібліотекознавства та соціальних комунікацій акцентують увагу на зростаючій ролі бібліотечних фахівців-аналітиків у забезпеченні значущою, актуальною, науковою інформацією як широкого загалу бібліотечних користувачів, так і цільових груп, зокрема представників владних, бізнесових, громадських структур. «Продуктування нової інформації на базі розвитку національної інформаційної традиції та розвиток вітчизняних соціальних комунікацій мають стати дієвими інструментами для здійснення науково-інформаційного супроводу реалізації державних програм національного розвитку і вдосконалення безпосередньо механізмів управлінської діяльності відповідно до умов життя суспільства...» [4, с. 15].

Трансформація й осучаснення традиційних для минулих років функцій бібліотек зумовлені прискоренням темпів розвитку сучасного суспільства та проявляються в інтенсифікації виробництва нової суспільно значущої інформації через зростання її затребуваності в усіх сферах діяльності членів спільноти. Інформаційна функція бібліотеки змінюється від традиційного інформування про свої фонди та сприяння орієнтації читачів в інформаційних ресурсах до організації забезпечення бібліотечними інформаційними продуктами власного виробництва користувачів за межами бібліотеки, що сприяє поліпшенню бібліотечного обслуговування, більш активному введенню в обіг суспільно значущих матеріалів.

У сучасному інформаційному просторі бібліотека трансформується в новий документно-комунікаційний центр, оснащений електронними інформаційними технологіями та орієнтований на ефективне використання цифрових, інших інформаційних ресурсів. Бібліотека може вчасно через власний вебсайт, електронну пошту, чат-сервіси, соціальні медіа, відеозв'язок, мобільні додатки інформувати аудиторію про свої послуги включно з описом фондів і колекцій, нові надходження; анонсувати та проводити онлайн-конференції, семінари, віртуальні виставки.

Перехід від традиційних технологій до комп'ютерних і комунікаційних розширив географічні межі діяльності бібліотек, надав їм можливість

спільно використовувати свої ресурси та забезпечувати доступ до інформації, розташованої в джерелах усього світу.

Розвиток Інтернету особливо впливає на сфери, пов'язані з обробленням і передаванням інформаційних даних. Завдяки високій популярності всесвітньої павутини серед користувачів інформація тут може бути поширена відносно малими зусиллями на велику кількість споживачів. Експерти, фахівці економічної, політичної та інших сфер усвідомлюють і зазначають, що розвиток інформаційних технологій створює засади сучасної економіки й добробуту людини.

Інформаційне суспільство формує нові суспільно-політичні відносини, надаючи принципово нові можливості для комунікації, бізнесу, керування, добробуту на особистому, регіональному та національному рівнях. Перехід на цифрові технології та носії інформації набуває пріоритетного значення в суспільному поступі та особистісному розвитку, у загальносвітовому інформаційному обміні. Цифрові технології, роботизація стають важливими чинниками соціально-економічного зростання, яке забезпечує національній економіці гідне місце в рейтингу успішних ІТ-країн.

З огляду на світові тенденції саме електронний спосіб фіксації інформації стає визначальним в історії формування фондів бібліотек. Процес інформатизації в Україні засвідчив на практиці важливість цього напрямку діяльності, що надає доступ до інформаційних ресурсів дедалі ширшій аудиторії користувачів бібліотек, сприяє якісному зростанню бібліотечних фондів, введенню в обіг суспільно важливої, наукової інформації, нового знання та, таким чином, забезпечує інтелектуалізацію національного інформаційного простору.

Наразі розбудова такого комплексу електронного науково-інформаційного простору відбувається за участі багатьох бібліотек – академічних, відомчих, наукових, університетських та інших суб'єктів інформаційного ринку. Усі бібліотеки створюють різноманітні електронні ресурси – бази даних, сайти, портали, електронні каталоги, цифрові бібліотеки, відкриті архіви та, таким чином, урізноманітнюють бібліотечний електронний сервіс. Найбільші досягнення в цьому напрямі належать бібліотекам національного й державного рівнів, зокрема НБУВ, а також бібліотекам ЗВО, які створюють масштабні локальні та корпоративні цифрові проекти.

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського відіграє роль системоутворювального центру вітчизняного науково-інформаційного ресурсу, що формує та забезпечує функціонування 4-мільйонного елект-

ронного каталогу, електронних фондів рукописів, стародруків, архівних документів, БД рефератів наукових публікацій й авторефератів дисертацій, БД вітчизняної фахової періодики, колекцій сучасної науково-технічної літератури, наукових праць учених НБУВ, науково-аналітичних видань, які загалом нараховують сотні тисяч документів і служать забезпеченню інформаційних запитів управлінської, наукової, освітньої, економічної, культурної сфер.

На вебпорталі НБУВ також представлено інформаційно-аналітичні продукти й послуги аналітичних підрозділів: НЮБ, СІАЗ і ФПУ. Вони розміщені в розділі «Центр досліджень соціальних комунікацій» (далі – ЦДСК), структура якого передбачає послідовну та ієрархічну навігацію, зручне системне меню.

На вебсайті ЦДСК НБУВ можна ознайомитися з монографіями науковців НБУВ, інформаційно-аналітичними матеріалами СІАЗ, НЮБ і ФПУ та повним переліком проєктів, що реалізуються ними; електронний сервіс надає дистанційним користувачам великий обсяг представлених у БД ресурсів і забезпечує відкритий доступ до них. Зокрема, представлено архів інформаційно-аналітичних матеріалів НЮБ, СІАЗ і ФПУ НБУВ. Архів надає доступ до повнотекстових версій випусків інформаційно-аналітичного бюлетеня «Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс», інформаційно-аналітичного журналу «Україна: події, факти, коментарі», інформаційно-аналітичного бюлетеня «Громадська думка про правотворення», інформаційно-аналітичного бюлетеня «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки» та багато інших. Інформаційні ресурси, розміщені на вебсайті, постійно оновлюються, зокрема «Новини» на головній сторінці та анонси актуальних публікацій на сторінках інформаційно-аналітичних видань; загальний пошук сайтами та ключовими словами (вікно у правій частині сторінки) добре функціонує, дає змогу задавати деякі додаткові параметри пошуку для відображених результатів.

Виробництво бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктів відбувається в умовах зростаючих обсягів електронних ресурсів, наповнення електронної системи соціальних комунікацій різною інформацією, переважно низької якості, підготовленої непрофесійно, що актуалізує проблеми пошуку інформації, оптимальної для прийняття управлінських рішень і генерування нових знань, посилює роль та значення бібліотечних фахівців-аналітиків, які найбільш підготовлені, порівняно з іншими категоріями громадян, до роботи з інформацією, можуть аналізувати масиви інформаційних ресурсів (електронних, друкованих), виходячи

із суспільно значущих проблем, комплектувати найбільш корисною і якісною інформацією бібліотечні фонди.

Сьогодні для успішного розвитку сучасної країни необхідно приймати оперативні управлінські рішення в усіх сферах суспільства на основі ґрунтовного аналізу існуючого досвіду та кращих практик, з урахуванням наукових, експертних висновків. Тому зростає затребуваність інформаційно-аналітичних бібліотечних продуктів у сфері державного керування, політики, бізнесу, освіти, культури.

У процесі науково-дослідної роботи з інформаційно-аналітичного супроводу органів державної влади, корпоративних структур та інших замовників, співробітниками СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ відпрацьовуються технології та механізми найбільш ефективного інформаційного обслуговування і створення бібліотечного інформаційно-інтелектуального продукту.

Удосконалення процесу електронного оброблення матеріалів дає змогу надавати управлінським структурам необхідну для них інформацію, таким чином, успішно задовольняючи тематичні запити користувачів. У цьому напрямі діяльності розроблено відповідну технологічну базу. На основі аналітико-синтетичного оброблення первинної інформації створюються реферативні, оглядові, інформаційні видання, які висвітлюють широкий спектр суспільно значущих питань.

У професійному доробку співробітників аналітичних служб НБУВ закріплено досвід застосування новітніх електронних ІКТ у процесі виготовлення інформаційно-аналітичних бібліотечних продуктів та оперативного забезпечення матеріалами споживачів (адресна розсилка на електронну пошту); науково-інформаційного забезпечення власного вебпредставництва – сайту ЦДСК НБУВ (<http://nbuviar.gov.ua>); інформаційного супроводу бібліотечного блогу СІАЗ; участі в пресконференціях, що організуються провідними мас-медіа; організації виступів у ЗМІ експертів ЦДСК тощо.

У процесі досліджень з вирішення завдань наукових тем і поточних проектів застосовуються як напрацьовані методики професійної аналітики та вебінструментарію, так і апробація інноваційних ІКТ. Завдяки такому багажу знань, професійним навикам і творчому підходу співробітникам аналітичних підрозділів вдалося організувати роботу в дистанційному режимі та продовжити виконувати всі напрями діяльності НЮБ, СІАЗ і ФПУ протягом 2020–2021 рр. у карантинний період, а також в умовах жорстких локдаунів через всесвітню пандемію захворюваності на COVID-19.

Протягом вказаного періоду не припинялося виробництво широкого спектра бібліотечних науково-інтелектуальних продуктів, зокрема випусків «Події. Персона: регіональний зріз», «Суспільно-політичні події у відображенні електронних ЗМІ», «Домінуючі теми суспільно-політичного характеру у відображенні електронних ЗМІ», «Україна: події, факти, коментарі. Інформаційно-аналітичний журнал», «Адаптація переселенців в Україні», «Проблеми інформатизації», «Інформаційні технології в державному управлінні: ініціативи Президента України», «Стратегія сталого розвитку України-2030», «Україна у відгуках зарубіжної преси», «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ», «Громадська думка про правотворення», «Конституційний процес», «Україна у фокусі іноземних ЗМІ». Більшість інформаційно-аналітичних продуктів представлено на вебсайті ЦДСК НБУВ, ряд бюлетенів виготовляються й розсилаються в рамках реалізації вибіркового поширення інформації та диференційованого обслуговування користувачів.

У процесі здійснення аналітичними структурами НБУВ дистанційного обслуговування відбувається розсилання інформаційно-аналітичних продуктів СІАЗ, НЮБ і ФПУ на е-адреси центральних органів державної влади, відомств, громадських організацій, зокрема ВР України, КМ України, Академії СБУ, РНБО, КСУ, Президії НАНУ, ГЦУС Держприкордонслужби, УСПП, УБА, Донецького інституту інформації, посольств України в Польщі, Грузії та ін.

Також здійснюється розсилання в регіони на е-адреси вебпредставництв органів місцевої державної влади й місцевого самоврядування (ОДА, РДА, облради та райради, ОТГ).

У рамках реалізації завдань диференційованого обслуговування користувачів у всі області України розсилаються такі інформаційно-аналітичні бюлетені: «Україна: події, факти, коментарі», «Громадська думка про правотворення», «Конституційний процес», «Стратегія сталого розвитку України-2030» на 2 тис. 926 електронних адрес регіональних органів влади та самоврядування:

- ОДА й РДА – 1 тис. 107 е-адрес;
- облради, райради, міськради – 707 е-адрес;
- ОТГ – 1 тис. 112 е-адрес.

На динаміку зростання кількості вебсайтів та електронних адрес владних і самоврядних інституцій впливають процеси інформатизації, одним із завдань якої є технічне оснащення, забезпечення сучасними засобами зв'язку та телекомунікації всіх структурних підрозділів державних органів влади й самоврядних органів.

Розвиток засобів поширення Інтернету, зростання його швидкості та зниження вартості передавання одиниці інформації, рівень комп'ютеризації впливали й змінювали систему електронної телекомунікації державних установ, збільшували кількість вебсайтів та електронних адрес владних структур й органів самоврядування.

З метою поліпшення системи дистанційного обслуговування користувачів електронними каналами зв'язку, зокрема оперативного забезпечення в регіонах державних владних і самоврядних органів, проводиться систематична робота з оновлення бази електронних адрес управлінських структур [2]. Результати цього напряму роботи показують зростання кількості електронних адрес місцевих органів державної влади та органів самоврядування (див. таблицю).

Таблиця

Показники кількості електронних адрес регіональних органів державної влади й місцевого самоврядування, які отримують інформаційно-аналітичні продукти СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ

рік	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
кількість е-адрес	981	1383	1443	1443	1496	1925	1967	1444	1551	2926

Представники регіональних органів державної влади й місцевого самоврядування регулярно отримують аналітичні матеріали СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ для використання у своїй роботі, а також оприлюднюють випуски бюлетенів на своїх сайтах для забезпечення суспільно важливою оперативною інформацією місцевої громаду.

В Україні в рамках реформи місцевого самоврядування завершено формування нового територіального устрою України і створення нових територіальних громад. Наразі реалізується не менш важливий етап адміністративної реформи – чітке розмежування повноважень між рівнями місцевого самоврядування й органами державної влади. Керівникам і депутатам новостворених районів та громад треба приймати багато важливих рішень, пов'язаних з функціонуванням ОТГ, роботою реорганізованих РДА, повноваженнями, бюджетами, комунальним майном, кадровим забезпеченням тощо. Це не прості питання. Тому надзвичайно важливим є діалог й узгодження подальших кроків реформи

та правил взаємодії місцевого самоврядування й органів державної влади, а також якісне експертне інформаційно-аналітичне забезпечення державних владних і самоврядних органів, у тому числі зі сторони бібліотечних установ.

Випуски СІАЗ, НЮБ і ФПУ НБУВ, що надходять в усі регіональні представництва місцевих владних та самоврядних структур, регулярно й оперативно висвітлюють урядові заходи та рішення, ефективність впроваджуваних змін і реформ, суспільно значущі події в країні та закордоном, результати громадських обговорень, вітчизняний і зарубіжний досвід вирішення певних питань державного керування, самоврядування тощо. Розміщені у випусках аналітичні статті наукових співробітників НБУВ містять широкий спектр оцінок фахівців й експертні висновки стосовно ситуації в країні та перспектив розвитку.

Використання інтернет-простору сприяє більш активному поширенню наукової та іншої інформації, необхідної для підвищення ефективності діяльності органів державної влади. Використання новітніх інформаційних технологій забезпечує оперативне доставляння замовникам інформаційно-аналітичної продукції, зміцнює зворотний зв'язок, а також сприяє збільшенню кількості користувачів цієї продукції.

Активна участь у соціокомунікативних процесах – важлива складова діяльності бібліотек, показник їхньої затребуваності в суспільстві. Соціальне призначення бібліотек розглядається в сучасному бібліотекознавстві як одна із сутнісних функцій, завданням якої є надання якомога ширшого доступу до соціально значущих документів, забезпечення всіх спільнот і громад необхідною інформацією щодо важливих рішень владної вертикалі, стратегічних наративів щодо реформ та розвитку країни.

Суворі реалії останніх років поставили нові завдання перед бібліотеками в задоволенні соціальних потреб суспільства, актуалізували функції щодо формування інформаційних ресурсів і надання до них доступу всім користувачів, серед яких наразі з'явилася нова категорія людей – внутрішньо переміщені особи (ВПО), які були вимушені залишити свої домівки через війну на Сході України.

Керівництвом країни, державними установами, міжнародними та громадськими організаціями, волонтерами ведеться цілеспрямована робота для розв'язання широкого кола проблем ВПО. З 2014 р. для допомоги вимушеним переселенцям у бібліотечній вітчизняній мережі діє комплексна програма інформаційно-комунікаційного забезпечення нової цільової категорії бібліотечних користувачів, запроваджено ряд нових напрямів бібліотечної роботи, проводяться дослідження їх ефективності.

Наразі бібліотеки – універсальні інформаційні центри – тісно вбудовані в загальнодержавний процес допомоги внутрішнім переселенцям. За ініціативи Міністерства культури України з метою забезпечення й надання якісних бібліотечно-інформаційних послуг ВПО, налагодження ефективних механізмів комунікації громадян з місцевими органами влади, сприяння соціальної адаптації переселенців на базі бібліотек створено центри підтримки внутрішньо переміщених осіб, затверджено план організації та впровадження цієї ініціативи в життя (Наказ Міністерства культури України від 18.09.2014 р. № 773 «Про реалізацію проекту “Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами”») [6].

Фахівці НБУВ аналізують соціокультурні, інформаційні, експертно-консультаційні аспекти діяльності бібліотек у кризових умовах; науковці аналітичних підрозділів НБУВ зосереджують свої дослідження на проблемах біженців, ВПО та інших вразливих категоріях населення. Результати моніторингів, аналітичні напрацювання й дослідження відображаються в збірнику наукових праць НБУВ «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», фаховому журналі НБУВ «Бібліотечний вісник», інформаційно-аналітичному журналі «Україна: події, факти, коментарі», в інформаційних бюлетенях «Проблеми переселенців», «Адаптація переселенців». Видання поповнюють електронні ресурси вебсайту ЦДСК НБУВ, а також оперативно надсилаються в центральні та регіональні владні структури, органи самоврядування в усіх регіонах країни. Дистанційні користувачі систематично отримують аналітичні випуски тематично структурованої інформації, де максимально сконцентровано різні точки зору, вміщено обґрунтування і висновки експертів з нагальних соціально-політичних та економічних питань, досвід і приклади розв'язання певних проблем.

Бібліотеки Житомирщини тісно співпрацюють з переселенцями, пропонують їм свої послуги з надання інформації гарячих урядових ліній з питань працевлаштування, житла, правового захисту, медичних послуг і безкоштовного доступу до Інтернету. У Житомирі міська бібліотека та її філії забезпечують безкоштовну інформаційну підтримку ВПО: переселенці можуть використовувати ресурси Інтернету для пошуків інформації з працевлаштування, пересилки документів, замовлення електронних квітків.

У Мелітопольській ЦМБ ім. М. Лермонтова діє Мелітопольський контактний центр для тимчасових переселенців, де можна користуватися Інтернетом на безоплатній основі; отримати інформаційно-консульта-

ційну допомогу щодо соціального-правового забезпечення ВПО; пройти тренінги з комп'ютерної грамотності; отримати допомогу з оформлення онлайн-заяв через сайт Служби безпеки України для переміщення через блок-пости.

Як засвідчив моніторинг, бібліотеки в усіх регіонах країни активно співпрацюють із владою, волонтерськими рухами, громадськими організаціями для проведення заходів з підтримки учасників бойових дій на Сході України і їхніх сімей; сприяють налагодженню ефективних механізмів комунікації вимушених переселенців з місцевими органами влади для ефективної соціальної адаптації ВПО.

У контексті вищенаведеного варто зазначити, що питання інформатизації суспільного розвитку – це ключовий компонент ефективного функціонування системи стратегічних комунікацій держави, важливий чинник успішної діяльності бібліотек у напрямі реалізації державної політики, участі бібліотек у розвитку соціокультурної сфери й національного інфотворення, затвердженні найкращих національних традицій.

Матеріально-технічна база виконавчої влади, органів місцевого самоврядування й бібліотечних установ у багатьох областях України характеризується наявністю великої кількості морально застарілої комп'ютерної техніки. Існують також проблеми організації широкосмугового доступу для користувачів і низькі показники якості доступу до мережі Інтернет, а також низький рівень та готовність державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування до використання ІКТ.

Тож актуальним на часі є активне впровадження завдань Національної програми інформатизації, що об'єднує комплекс взаємопов'язаних організаційних, правових, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на засадах створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій з метою забезпечення регіонів необхідною й достатньою інформацією з усіх напрямів життєдіяльності, надання адміністративних послуг і виконання інших державних функцій в електронній формі.

Важливе значення мають комплексні дії регіональних владних структур із впровадження завдань інформатизації в життя області; співпраця управлінських структур і бібліотечних установ у забезпеченні сталого розвитку громад в інформаційній, науковій, освітній, соціокультурній сферах; затвердження бібліотеки як сучасного інформаційного мультиресурсного багатофункціонального центру для громадян і спільнот.

Результати таких напрацювань варто відзначити. Так, для реалізації основних засад регіональної політики у сфері інформатизації на Львівщині протягом 2018–2020 рр. втілювалася в життя розроблена обласною радою програма «Електронна Львівщина» (<https://westnews.info/news/programa-elektronna-lvivsh-ina-viyavilas-provalnoyu.html>) із впровадження технологій е-урядування та е-демократії в місцевих органах виконавчої влади й місцевого самоврядування, розвитку телекомунікаційного середовища регіону та формування системи регіональних електронних інформаційних ресурсів; у Львові діє Стратегія розвитку культури-2025, у рамках якої модернізують міські бібліотеки; відповідно до прийнятої Львівською міською радою програми «Електронна бібліотека» (<https://city-adm.lviv.ua/news/culture/251091-u-lvovi-zatverdyly-prohramu-realizatsii-proektu-elektronna-biblioteka-na-2018-2020-roky>) втілюється пілотний проєкт із введення єдиного читачького й електронних систем документообігу в кількох дитячих бібліотеках.

На початку 2021 р. облрадою затверджено Регіональну програму сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства у Львівській області на 2021–2025 роки (<https://lvivblrada.gov.ua/plenary-sessions/rezultati-golosuvannya-1>); міською радою Львова затверджено Програму цифрового перетворення Львівської міської територіальної громади на 2021–2025 роки ([https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/\(SearForWeb\)/681B316687D1AE80C225868B003604D3?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/(SearForWeb)/681B316687D1AE80C225868B003604D3?OpenDocument)) з метою розвитку інструментів електронного урядування, електронної демократії та модернізації всіх сфер діяльності міста; на початку 2021 р. міськрадою Львова затверджено Програму висвітлення діяльності міської ради, її виконавчих органів, посадових осіб та депутатів у засобах масової інформації ([https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/\(SearchForWeb\)/8BC89BF9B4878CF1C22586A8004B438?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/(SearchForWeb)/8BC89BF9B4878CF1C22586A8004B438?OpenDocument)); протягом 2020 р. у рамках реалізації проєкту ОДА з цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта» (<https://loda.gov.ua/news?id=57003>) бібліотеки Львова й області отримали 300 комплектів нової комп'ютерної техніки, в установах обласного підпорядкування завершено оцифрування каталогів загальної бази книг автоматизованою системою Koha.

Осучаснені та модернізовані бібліотеки стають науково-культурними центрами об'єднання місцевих громад. Справжніми бібліотечними візитівками стали для Львова Перша львівська медіатека, URBAN бібліотека, Wiki-бібліотека, Smart-бібліотека, які, серед іншого, успішно виконують і роль громадських інформаційно-комунікативних центрів для зустрічей. Як наголошують у пресслужбі Львівської міської ради, бібліо-

теки – не книгозбірні, а місця для думання, обміну досвідом і генерування цікавих ідей. Саме таку філософію роботи міських бібліотек прописано в програмі «Львів-2020». У рамках цієї програми є чітке завдання, щоб бібліотеки міста здійснили трансформацію в медіатеки.

У Львові наприкінці 2020 р. відкрилася «Сенсоотека» – проєкт ревіталізації бібліотечного простору. Оновлена «Сенсоотека» стала кращою бібліотекою 2020 р. в Україні в номінації «Середні бібліотеки» від Української бібліотечної асоціації. Це перший в Україні проєкт, який орієнтовано на людей з інвалідністю і їхню інтеграцію в суспільство шляхом проведення спеціальних спільних заходів, відповідного облаштування, маркування простору й технічного забезпечення. Концепція «Сенсоотеки» має на меті забезпечити людей з інвалідністю доступним простором задля їхнього навчання, відпочинку й налагодження соціальних взаємовідносин через культурні практики [5].

Першу міську IT-бібліотеку Львова оснащено сучасною комп'ютерною технікою, інтерактивними дошками та технікою для зчитування QR-кодів. Тут часто організують тематичні зустрічі з IT-фахівцями та менторами, проводять курси комп'ютерної грамотності для людей похилого віку, а на книжкових полицях багато літератури, що стосується інформаційних технологій.

Відкрита у 2018 р. Smart-бібліотека нині дуже популярне місце, її простір облаштований за всіма сучасними вимогами функціональності – є зони для читання, ігор, відпочинку. «Це місце зустрічі, де можна прийти почитати книжку, попрацювати на комп'ютері, провести конференцію, організувати майстер-класи», – поінформував міський голова Львова А. Садовий. За його словами, на медіатеку з міського бюджету було виділено 7,7 млн грн [3].

На сучасний інформаційний культурний центр перетворилася Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Ольжича. Крім друкованого книжкового фонду та електронних видань, тут читачам пропонують виставки, комп'ютерні курси, тренінги, майстер-класи, збільшуючи таким чином кількість відвідувачів.

У вітчизняних бібліотеках активно розвиваються послуги з користування електронними рідерами (у тому числі за допомогою гаджетів iPad та Kindle). Наразі в Миколаївській ОУНБ ім. О. Гмирява забезпечено безкоштовний доступ користувачів до мережі Інтернет, завдяки технології Wi-Fi можна використовувати в роботі ноутбуки, нетбуки, планшетні комп'ютери Apple iPad та електронні рідери Amazon Kindle, мобільні телефони. У Тернопільській ОУНБ у центрі «Вікно в Америку»

пропонуються електронні читанки Kindle та планшети iPad з різноманітним англomовним контентом (белетристика, література про США, навчальні й довідкові видання). Водночас користувачі можуть ознайомитися із завантаженими книжками, отримати консультацію фахівця з роботи з електронними пристроями.

Бібліотечні фахівці зазначають, що застосування е-читанок у бібліотеці дає потрійний ефект: комфортне читання електронних текстів, прослуховування аудіоматеріалів і перегляд відео, що, у свою чергу, дає змогу значно покращити комплекс послуг сучасної бібліотеки шляхом надання читачам сучасних електронних інформаційних послуг у більш комфортних умовах.

Очевидно, що бібліотекам для надання користувачам якісних послуг необхідно мати сучасну матеріально-технічну базу і якісний телекомунікаційний зв'язок, а бібліотечним фахівцям потрібно володіти навичками комп'ютерної грамотності та вмінням застосовувати в роботі новітні ІКТ, орієнтуватися в суспільно-інформаційній проблематиці, адже цифровізація – одна з ознак сучасного світу, у якому щоденне життя неможливе без інформаційних технологій.

У 2021 р. Міністерство цифрової трансформації України (<https://www.epravda.com.ua/columns/2021/01/14/669985>) планує підключити до широкосмугового Інтернету понад 6 тис. шкіл, медзакладів і бібліотек у майже 3 тис. сіл. Наразі в Україні близько 15,5 тис. сіл, де неможливо підключитися до швидкісного фіксованого Інтернету. Там проживає близько 3,5 млн українців.

Як зазначає Всеукраїнська громадська організація «Українська бібліотечна асоціація» (далі – ВГО УБА): «Сьогодні ІТ застосовуються в кожному з напрямів роботи бібліотеки: і для організації бібліотечних процесів, і для надання послуг, і для налагодження ефективної комунікації з користувачами. Особливої актуальності це набуває в умовах пандемії».

На жаль, констатуємо факт, що з комп'ютеризацією та інтернетизацією бібліотек в Україні великі проблеми. У впровадженні інформаційних систем ми відстаємо від зарубіжних бібліотек на 20 років. Більшість українських бібліотек або не автоматизували свої процеси, або використовують застарілі версії бібліотечних систем російського виробництва, або працюють з українськими розробками програмного забезпечення, які не підтримують сучасних міжнародних стандартів».

ВГО УБА закликала органи центральної влади зробити все необхідне для технічного забезпечення всіх бібліотек, адже «сучасні бібліотеки є потужним інструментом у забезпеченні кожному можливості навча-

тися упродовж життя, у розвитку людського капіталу та інтелектуального суспільства».

ВГО УБА також закликала органи місцевого самоврядування взяти до уваги, що сучасні бібліотеки є потужним інструментом для розвитку спроможної громади, тому треба зробити все можливе, щоб бібліотеки в кожній громаді були сучасними, мали достатньо комп'ютерної техніки, доступ до швидкісного Інтернету, відповідні інформаційні системи, кваліфікованих фахівців та надавали користувачам якісні послуги [1].

Водночас між Українською бібліотечною асоціацією налагоджено співпрацю з Міністерством цифрової трансформації у межах проекту «Дія. Цифрова освіта», а близько 2 тис. бібліотек утворили партнерську мережу хабів цифрової освіти.

Очевидно, що в подальшому в Україні для успішної розбудови інформаційного суспільства потрібно набагато активніше застосовувати і використовувати бібліотечний потенціал з виробництва актуальних інформаційних продуктів та послуг, забезпечення науковими суспільно-значимими документно-знанцевими ресурсами всіх членів суспільства, якісного наповнення внутрішньосуспільних інформаційних обмінів.

Список бібліографічних посилань

1. Впровадження та застосування інформаційних систем у бібліотеках: Заява ВГО Українська бібліотечна асоціація. *Укр. бібл. асоц.* 2021. 2.01. URL: <https://ula.org.ua/news/4728-zaiava-vho-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia-vprovodzhennya-ta-zastosuvannya-informatsiynykh-system-u-bibliotekakh>.

2. Желай О., Соболева І. Бібліотечний інформаційно-аналітичний супровід регіональних владних інституцій як важлива складова розвитку стратегічних комунікацій: досвід СІАЗ і НЮБ НБУВ. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* 2019. Вип. 53. С. 107–118. <https://doi.org/10.15407/np.53.107>.

3. Костенко К. Нові знайомства, ігри та сміх: Як у Львові змінюються колишні бібліотеки. *Львів. Держ. офіц. вебсайт.* 2020. 10.04. URL: <https://lviv.depo.ua/ukr/lviv/novi-znayomstva-igri-ta-smikh-yak-u-lvovi-zminyuyutsya-kolishni-biblioteki-202009041206035>.

4. Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища : монографія / О. С. Онищенко,

В. М. Горовий, В. І. Попик та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 296 с.

5. Прес-служба ЛМР. 2020 рік у Львові: що вдалося змінити. *Львівська міська рада : офіц. вебсайт*. 2020. 31.12. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/government/283454-2020-rik-u-lvovi-shcho-vdalos-zminyty>.

6. Про реалізацію проекту «Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами» : Наказ № 773 від 18.09.2014 р. *М-во культури України : офіц. вебсайт*. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article/371947.jsessi.onid=097CC2DAD6057A590CA9FDA351777D58.app1.

References

1. Vprovadzhennia ta zastosuvannia informatsiinykh system u bibliotekakh: Zaiava VHO Ukrainska bibliotchna asotsiatsiia [Implementation and application of information systems in libraries: Statement of the Ukrainian Library Association]. *Ukrainska bibliotchna asotsiatsiia – Ukrainian Library Association*. Retrieved from <https://ula.org.ua/news/4728-zaiava-vho-ukrainska-bibliotchna-asotsiatsiia-vprovadzhennya-ta-zastosuvannya-informatsiinykh-system-u-bibliotekakh> [in Ukrainian].

2. Zhelai, O., Sobolieva, I. (2019). Bibliotchnyi informatsiino-analitychnyi suprovid rehionalnykh vladnykh instytutsii yak vazhlyva skladova rozvytku stratehichnykh komunikatsii: dosvid SIAZ i NluB NBUV [Library information and analytical support for regional power institutions as an important component of strategic communications development: the experience of SIAS and NUB NBU]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 53, 107–118. <https://doi.org/10.15407/np.53.107> [in Ukrainian].

3. Kostenko, K. (2020). Novi znaiomstva, ihry ta smikh: Yak u Lvovi zminiuiutsia kolyshni biblioteky [New acquaintances, games and laughter: How former libraries are changing in Lviv]. *Lviv.depo – Lviv.Depot*. Retrieved from <https://lviv.depo.ua/ukr/lviv/novi-znayomstva-igri-ta-smikh-yak-u-lvovi-zminyuyutsya-kolishni-biblioteki-202009041206035> [in Ukrainian].

4. Onyshchenko, O., Horovyi, V., Popyk, I. (2014). Natsionalni informat-siini resursy yak intehratyvnyi chynnyk vitchyznianoho sotsiokulturnoho seredovyscha [National information resources as an integrative factor of the domestic socio-cultural environment]. Kyiv [in Ukrainian].

5. Pres-sluzhba LMR. 2020 rik u Lvovi: shcho vdalosia zminyty. [LMR press service. 2020 in Lviv: what has changed]. *Lvivska miska rada – Lviv City*

Council. Retrieved from <https://city-adm.lviv.ua/news/government/283454-2020-rik-u-lvovi-shcho-vdalos-zminyty> [in Ukrainian].

6. Nakaz No. 773 vid 18.09.2014 r. «Pro realizatsiiu proektu «Biblioteky yak tsentry pidtrymky hromady v umovakh voiennoi zahrozy: robota z vnutrishno peremishchenymy osobamy»» [Order No. 773 of September 18, 2014 «On the implementation of the project «Libraries as community support centers in the face of amilitary threat: work with internally displaced persons»»]. *Ministerstvo Kultury Ukrainy: ofitsiyni vebsait – Ministry of Culture of Ukraine: official website* Retrieved from http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article/371947;jsessionid=097CC2DAD6057A590CA9FDA351777D58.app1 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.04.2021.

Oxana Zhelai,

PhD (Social Communications), Senior Research,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: kсения0101@ukr.ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5498-0559>

Library as an Effective Subject of the System of Modern Intra-Social Information Exchanges: Political, Socio-Communicative Aspects

The article analyzes library place and role in the development of social and strategic communications of civil society. The peculiarities of the process of informatization of social development in Ukraine, the level of modernization processes in the Ukrainian library sphere and in state structures regarding library activities on information and analytical support of government agencies and local governments, are studied. Emphasis is placed on the achievements of library analytical departments which provide information and analytical support to the target categories of users and a wide range of consumers of library services. The professional and creative work of specialists of analytical structures of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine is covered, in particular in the application of professional analytics technologies and web tools, which ultimately provided library activities in remote mode under restrictions caused by the global pandemic of COVID-19. The evolution of the information function of libraries, activation of socio-cultural, scientific-educational and management-creative directions of library activity, functioning of library establishments as information-communication centers, which fill intra-social information exchanges with qualitative scientific socially useful information and all social structures of society, are highlighted.

Examples of successful transformations of libraries into modern information and communication centers that can provide the community with a wide range of scientific,

socio-cultural and other services, serve as a platform for business meetings, round tables, community meetings to address various issues. With proper material and technical support of library institutions and high professionalism of librarians, the level of quality of information support of a wide range of users increases, it means that more users may have an access to scientific knowledge resources on a convenient material medium, in the most suitable for them place and time; to organize meetings and consultations with certain specialists or government officials within the walls of a modern modern library, and the library is capable of being an intellectual information integrated center.

Keywords: libraries, information-analytical support, remote service, intra-public information exchanges, informatization, target users.